

Sygn. akt II UK 433/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 października 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Krzysztof Rączka

SSN Romualda Spyt

w sprawie z wniosku D. R.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych I Oddział w [...]
o zasiłek macierzyński,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 3 października 2017 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego w [...]
z dnia 14 grudnia 2015 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu - Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w [...]
do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi
orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 14 grudnia 2015 r., Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i
Ubezpieczeń Społecznych w [...] oddalił apelację Zakładu Ubezpieczeń
Społecznych I Oddziału w [...] od wyroku Sądu Rejonowego - Sądu Pracy i

Ubezpieczeń Społecznych w [...] z dnia 18 czerwca 2015 r., w sprawie z odwołania D.R. o zasiłek macierzyński.

Podłożem takiego rozstrzygnięcia były następujące okoliczności faktyczne i prawne: W latach 2013-2014 D.R. prowadziła własną działalność gospodarczą i podlegała z tego tytułu dobrowolnemu ubezpieczeniu chorobowemu. W dniu 6 marca 2013 r. ubezpieczona urodziła córkę. Wniosek o wypłatę (podstawowego) zasiłku macierzyńskiego za okres od 6 marca do 23 lipca 2013 r., złożony w imieniu ubezpieczonej w dniu 22 marca 2013 r., został załatwiony pozytywnie i organ rentowy dokonał wypłaty tego świadczenia w wysokości 100% podstawy jego wymiaru. Kolejny wniosek o wypłatę zasiłku macierzyńskiego na rzecz ubezpieczonej (za okres odpowiadający dodatkowemu urlopowi macierzyńskiemu i urlopowi rodzicielskiemu) został złożony w dniu 12 września 2013 r. Decyzją z dnia 29 listopada 2013 r. organ rentowy – powołując się na uchybienie przez ubezpieczoną terminowi do złożenia stosownego wniosku - odmówił wypłaty zasiłku za dalszy okres. Od tej decyzji ubezpieczona wniosła odwołanie. Sąd pierwszej instancji zmienił kwestionowaną decyzję i przyznał odwołującej się prawo do zasiłku macierzyńskiego za okres dodatkowego urlopu macierzyńskiego od 24 lipca do 3 września 2013 r. oraz prawo do zasiłku macierzyńskiego za okres urlopu rodzicielskiego od 4 września 2013 r. do 4 marca 2014 r.

W ocenie Sądu Rejonowego regulacje normatywne zawarte w rozdziale 6 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia chorobowego w razie choroby i macierzyństwa (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1368; dalej: ustawa zasiłkowa) oraz art. 182¹, 182^{1a} i 184 k.p. należy interpretować ściśle, a żaden przepis Kodeksu pracy nie określa terminu na złożenie przez osobę prowadzącą działalność gospodarczą wniosku o wypłatę zasiłku macierzyńskiego należnego za okresy dodatkowego urlopu macierzyńskiego i urlopu rodzicielskiego. Z tego faktu wynika, że w odniesieniu do ubezpieczonych niebędących pracownikami ustawodawca nie ustalił wprost granicznego terminu do złożenia wniosku o wypłatę zasiłku macierzyńskiego za okres dodatkowego urlopu macierzyńskiego oraz urlopu rodzicielskiego. Jednocześnie należy zauważyć, że skoro w myśl art. 67 ustawy zasiłkowej roszczenie o wypłatę zasiłku macierzyńskiego przedawnia się po upływie 6

miesiący od ostatniego dnia okresu, za który zasiłek przysługuje, to wykładnia tego przepisu skłania do wniosku, że osoba uprawniona powinna złożyć wniosek o przyznanie i wypłatę tego zasiłku w terminie 6-miesięcznym, liczonym od ostatniego dnia okresu, za który należy się zasiłek. Innymi słowy, z brzmienia art. 67 ustawy zasiłkowej nie wynika, aby realizacja uprawnienia do wypłaty zasiłku macierzyńskiego była uzależniona od złożenia stosownego wniosku przed rozpoczęciem korzystania z tego prawa przez osobę uprawnioną. W ocenie Sądu Rejonowego dla zachowania uprawnienia do zasiłku macierzyńskiego istotne jest tylko, aby wniosek w tej sprawie został złożony nie później, niż z upływem 6 miesięcy od ostatniego dnia, za który zasiłek przysługuje. Ubezpieczona złożyła wniosek o wypłatę spornego świadczenia w dniu 12 września 2013 r., a więc w terminie określonym przez art. 67 ustawy zasiłkowej. To zaś oznacza, że przysługuje jej prawo do zasiłku macierzyńskiego za okres odpowiadający dodatkowemu urlopowi macierzyńskiemu (od 24 lipca do 3 września 2013 r.) i urlopowi rodzicielskiemu (od 4 września 2013 r. do 4 marca 2014 r.), skoro roszczenie o wypłatę tego świadczenia nie uległo jeszcze przedawnieniu.

W uzasadnieniu rozstrzygnięcia oddalającego apelację organu rentowego od wyroku Sądu pierwszej instancji Sąd odwoławczy podzielił w całości ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego i uznał je za własne, jak również podtrzymał jego ocenę prawną. Według Sądu Okręgowego, z uwagi na okoliczność, że ubezpieczona prowadzi pozarolniczą działalność gospodarczą i nie mają do niej zastosowania regulacje Kodeksu pracy określające sposoby i terminy udzielania urlopów związanych z rodzicielstwem, należy stwierdzić, że wniosek o przyznanie i wypłatę uzupełniającego zasiłku macierzyńskiego, złożony w imieniu odwołującej się, nie był spóźniony. Tym samym ubezpieczona spełniła wszystkie warunki ustawowe uprawniające ją do otrzymania zasiłku macierzyńskiego za okres sporny.

Od wyroku Sądu drugiej instancji organ rentowy wniósł skargę kasacyjną, w której zarzucił naruszenie art. 29 ust. 5, art. 59 ust. 15 i art. 67 ust. 1 ustawy zasiłkowej oraz § 18 pkt 2 i § 18a pkt 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 2 kwietnia 2012 r. w sprawie określenia dowodów stanowiących podstawę przyznania i wypłaty zasiłków z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. W uzasadnieniu podstaw kasacyjnych skarżący organ

zwrócił w szczególności uwagę, że kwestionowany wyrok Sądu odwoławczego w sposób oczywisty narusza powołane wyżej przepisy prawa materialnego, a ta uwaga nabiera szczególnego znaczenia zwłaszcza w kontekście wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 marca 2015 r., P 42/13, z którego wynika, że przepisy wykonawcze, wydane na podstawie art. 59 ust. 15 ustawy zasiłkowej, w zakresie w jakim określały termin do złożenia wniosku o wypłatę zasiłku macierzyńskiego przez osoby niebędące pracownikami, były zgodne z unormowaniami konstytucyjnymi. Wskazując na powyższe, organ rentowy wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie Sądowi Okręgowemu sprawy do ponownego rozpoznania oraz o zasądzenie od ubezpieczonej zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna opiera się na uzasadnionych podstawach w zakresie obejmującym naruszenie przepisów prawa materialnego, które określają zasady nabywania prawa do świadczeń zasiłkowych przez ubezpieczonych niebędących pracownikami.

Przyznanie zasiłku macierzyńskiego z tytułu prawa do dodatkowego urlopu macierzyńskiego, podobnie jak z tytułu prawa do urlopu rodzicielskiego, odbywa się wyłącznie na wniosek osoby zainteresowanej. W przepisach określających zasady ustalania uprawnień do zasiłku macierzyńskiego oraz jego wypłaty złożenie przedmiotowego wniosku jest obwarowane terminem. Dla porządku należy wskazać, że zgodnie z pierwotnym brzmieniem art. 179¹ k.p. - wprowadzonego do Kodeksu pracy z dniem 17 czerwca 2013 r. na podstawie art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 28 maja 2013 r. o zmianie ustawy - Kodeks pracy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r., poz. 675 ze zm.) - wniosek o udzielenie, bezpośrednio po urlopie macierzyńskim, dodatkowego urlopu macierzyńskiego w pełnym wymiarze wynikającym z art. 182¹ § 1 k.p., a bezpośrednio po takim urlopie - o udzielenie urlopu rodzicielskiego w pełnym wymiarze wynikającym z art. 182^{1a} § 1 k.p., pracownica może złożyć nie później, niż 14 dnia po porodzie. Z kolei dodatkowego

urlopu macierzyńskiego udziela się na wniosek złożony w terminie nie krótszym, niż 14 dni poprzedzających rozpoczęcie korzystania z tego urlopu.

W odniesieniu do ubezpieczonych niebędących pracownikami ustawa zasiłkowa nie wprowadza odrębnej regulacji. Z tej okoliczności należy wnosić, że unormowanie zawarte w art. 29 ust. 5 ustawy zasiłkowej oraz wynikające z niego odesłanie do wybranych przepisów Kodeksu pracy obejmuje w sposób jednolity zarówno pracowników, jak i osoby podlegające ubezpieczeniu chorobowemu z innych tytułów, niż stosunek pracy. Warto przy tym podkreślić, że zgodnie z art. 31 ust. 3 pkt 3 ustawy zasiłkowej, od ubezpieczonej niebędącej pracownicą wymagane jest złożenie wniosku o wypłatę zasiłku macierzyńskiego za okres odpowiadający okresowi dodatkowego urlopu macierzyńskiego oraz za okres odpowiadający okresowi urlopu rodzicielskiego w terminie i na zasadach określonych w art. 179¹ k.p.

W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego, które należy uznać za utrwalone i które skład orzekający w niniejszej sprawie w pełni aprobuje, przyjęto, że wniosek ubezpieczonego niebędącego pracownikiem o przyznanie i wypłatę zasiłku macierzyńskiego za okres ustalony przepisami Kodeksu pracy jako okres dodatkowego urlopu macierzyńskiego lub urlopu rodzicielskiego musi być złożony przed rozpoczęciem korzystania z tego świadczenia, czyli musi poprzedzać początek okresu zasiłkowego (wyrok z dnia 10 sierpnia 2016 r., III UK 209/15, LEX nr 2096718). Jest to konsekwencją faktu, że na gruncie przepisów Kodeksu pracy, znajdujących odpowiednie zastosowanie do sytuacji ubezpieczonych niebędących pracownikami, okres wypłaty zasiłku macierzyńskiego równoważny okresowi urlopu rodzicielskiego musi przypadać bezpośrednio po zakończeniu pobierania zasiłku „za okres” równoważny dodatkowemu urlopowi macierzyńskiemu, natomiast okres wypłaty zasiłku z tego ostatniego tytułu - bezpośrednio po zakończeniu pobierania zasiłku „za okres” równoważny podstawowemu urlopowi macierzyńskiemu. Ubezpieczony niebędący pracownikiem musi uwzględnić tę prawidłowość przy wskazywaniu początkowej daty kolejnego okresu zasiłkowego, a zwłaszcza przy obliczaniu upływu terminu do złożenia stosownego wniosku (wyrok z dnia 9 marca 2016 r., I UK 109/15, LEX nr 2050670). Terminy przewidziane w rozporządzeniu wykonawczym do ustawy zasiłkowej, jakie zostało wydane w sprawie określenia

dowodów stanowiących podstawę przyznania i wypłaty zasiłków z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, są terminami zawitymi prawa materialnego (nie są terminami procesowymi), a więc ich istota sprowadza się do tego, że niedochowanie tych terminów czyni niemożliwym - na skutek upływu czasu - skuteczne dochodzenie roszczeń przez zainteresowanego (wyroki z dnia 12 kwietnia 2016 r., I UK 146/15, LEX nr 2076405 i z dnia 28 listopada 2016 r., II UK 413/15, LEX nr 2186058).

Z prekluzyjnego charakteru terminu zawitego wynika generalna zasada, w myśl której nie istnieje normatywna możliwość przywrócenia stronie (w tym wypadku chodzi o osobę wnioskującą o zasiłek) uchylonego przez nią terminu. Inaczej mówiąc, upływ terminu zawitego skutkuje względem osoby zainteresowanej prawną niemożnością zrealizowania należnego jej prawa z racji obwarowania go nieprzekraczalnym terminem. Uwzględnienie przez organ procesowy żądania (wniosku) zgłoszonego przez stronę byłoby dopuszczalne tylko wtedy, gdyby ustawa wprost przewidywała taką ewentualność. Prekluzja (upływ terminu zawitego) jest okolicznością braną pod rozagę z urzędu jako „stan prawny” roszczenia, a to oznacza, że każda próba realizacji prawa po upływie terminu zawitego rodzi konieczność rozstrzygnięcia przez właściwy organ sprawy co do jej istoty przez oddalenie żądania po uprzednim stwierdzeniu jego niedopuszczalności (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2001 r., II UKN 554/00, OSNP 2003 nr 13, poz. 320).

Ustawa nie wymaga od ubezpieczonych będących pracownikami złożenia wniosków o dodatkowy urlop macierzyński i urlop rodzicielski jednocześnie ze złożeniem wniosku o wypłatę zasiłku macierzyńskiego. Tymczasem ubezpieczeni niebędący pracownikami w ogóle nie wnioskują o udzielenie im takich urlopów, co jest konsekwencją faktu, że urlopy związane z rodzicielstwem - ze swej natury - są uprawnieniami przysługującymi wyłącznie osobom zatrudnionym na podstawie stosunku pracy. Korzystanie z przedmiotowych urlopów przez osoby niepozostające w stosunku pracy (w szczególności przez osoby prowadzące działalność gospodarczą) nie jest ustawowo możliwe. Ubezpieczeni niebędący pracownikami jedynie realizują prawo do zasiłku macierzyńskiego, który jest im

wypłacany za okresy równorzędne z okresami, w trakcie których ubezpieczeni pracownicy korzystają z urlopów związanych z rodzicielstwem.

Logiczną konsekwencją uwzględnienia różnic między wnioskami o udzielenie wyżej wymienionych urlopów (te świadczenia mają charakter fakultatywny) a wnioskiem o przyznanie i wypłatę zasiłku macierzyńskiego oraz odpowiedniego zastosowania przepisów Kodeksu pracy wobec ubezpieczonych niebędących pracownikami, jest normatywne wyznaczenie terminu do złożenia wniosku o przyznanie i wypłatę zasiłku macierzyńskiego, co nastąpiło w treści § 18 pkt 2 i § 18ª pkt 3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 2 kwietnia 2012 r. w sprawie określenia dowodów stanowiących podstawę przyznania i wypłaty zasiłków z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 2014 r., poz. 1594). W myśl tych regulacji (aktualnie już nieobowiązujących, ale mających zastosowanie w okolicznościach faktycznych niniejszej sprawy) wymagane jest, aby wnioski o realizację zasiłku macierzyńskiego były złożone z wyprzedzeniem („przed terminem rozpoczęcia korzystania z zasiłku”). Takie wymaganie w przypadku osoby niebędącej pracownikiem, jakkolwiek nieznajdujące pokrycia w potrzebie zorganizowania przez pracodawcę procesu pracy na czas absencji wywołanej korzystaniem przez uprawnionego pracownika z urlopu związanego z rodzicielstwem, wynika z ustawowej konstrukcji zasiłku macierzyńskiego jako świadczenia okresowego, należnego za czas zakładanej (prognozowanej) przerwy w aktywności zarobkowej ubezpieczonego niebędącego pracownikiem.

Na gruncie przepisów Kodeksu pracy, mających odpowiednie zastosowanie do sytuacji prawnej ubezpieczonych niebędących pracownikami, okres wypłaty zasiłku macierzyńskiego, równoważny okresowi urlopu rodzicielskiego, musi przypadać bezpośrednio po zakończeniu pobierania zasiłku „za okres” równoważny dodatkowemu urlopowi macierzyńskiemu, natomiast okres wypłaty kolejnego zasiłku, bezpośrednio po zakończeniu pobierania zasiłku „za okres” równoważny podstawowemu urlopowi macierzyńskiemu. Tą argumentacją kierował się w szczególności Trybunał Konstytucyjny, który orzekł w wyroku z dnia 24 marca 2015 r., P 42/13 (OTK-A 2015 nr 3, poz. 33), że termin do złożenia wniosku o wypłatę zasiłku macierzyńskiego, określony w § 18 pkt 2 powołanego wyżej

rozporządzenia z dnia 2 kwietnia 2012 r. jest zgodny z art. 59 ust. 15 ustawy zasiłkowej oraz art. 92 ust. 1 Konstytucji RP. W pełni akceptując motywy tego rozstrzygnięcia Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą skargę zwraca uwagę, że wnioski o wypłatę zasiłku z tytułu dodatkowego urlopu na warunkach urlopu macierzyńskiego oraz z tytułu urlopu rodzicielskiego nie są wnioskami o zapłatę sumy pieniężnej równej kwocie tych zasiłków przysługujących za okresy urlopowe ustalone w Kodeksie pracy, lecz wnioskami o wypłatę okresowego świadczenia z ubezpieczenia chorobowego przysługującego ze względu na spełnienie ustawowych warunków, które mogą być przedmiotem kontroli organu rentowego w czasie pobierania zasiłku przez osobę zainteresowaną. Tak więc również i ta okoliczność świadczy o potrzebie wystąpienia przez ubezpieczonego niebędącego pracownikiem z wnioskiem o wypłatę należnego mu zasiłku przed rozpoczęciem okresu korzystania z prawa do wnioskowanego świadczenia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2017 r., II UK 66/17, LEX nr 2294403).

W świetle dotychczasowych rozważań uprawniona jest zatem teza, że wniosek ubezpieczonego niebędącego pracownikiem o przyznanie i wypłatę zasiłku macierzyńskiego „za okres ustalony przepisami Kodeksu pracy jako okres dodatkowego urlopu macierzyńskiego” lub „urlopu rodzicielskiego” (art. 182¹ § 1 i 3 k.p. oraz art. 182^{1a} § 1 i 4 k.p.) powinien być złożony - pod rygorem nieskuteczności - przed rozpoczęciem korzystania z tego świadczenia (przed rozpoczęciem okresu zasiłkowego). Tymczasem w świetle ustaleń faktycznych poczynionych w niniejszej sprawie przez Sady *meritii*, którymi Sąd Najwyższy pozostaje związany w postępowaniu kasacyjnym (art. 398¹³ § 2 k.p.c.) ubezpieczona - a ściślej: upoważniony pracownik biura rachunkowego działający w imieniu i na jej rzecz - zgłosiła żądanie wypłaty „dodatkowego” zasiłku macierzyńskiego ewidentnie z naruszeniem terminu zakreślonego w § 18 pkt 2 i § 18a pkt 3 rozporządzenia z dnia 2 kwietnia 2012 r. W tej sytuacji organ rentowy miał wszelkie podstawy faktyczne i prawne ku temu, aby odmówić ubezpieczonej wypłaty wnioskowanego przez nią świadczenia. Wydana w tym przedmiocie decyzja odmowna, kwestionowana w ramach niniejszego postępowania, była więc prawidłowa, a zmieniający ją wyrok Sądu Rejonowego, jak i utrzymujące go w mocy orzeczenie Sądu Okręgowego - wadliwe.

Z powołanych względów Sąd Najwyższy uwzględnił skargę kasacyjną i na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł zgodnie z wnioskiem organu rentowego, pozostawiając Sądowi Okręgowemu, z mocy art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c., rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

kc